

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Eng. Walter Glaube, *Hoffnung und Liebe im Neu Testament*. 1940. Freib. in Br. Herder und Co. (σελ. 210).

Jos. M. Nielsen *Das Zeichen des Herrn. Sabbat u. Sonntag in biblischer und urchristlicher Bezeugung*. 1940. Freib. i. Br. Herder u. Co (σελ. 82).

Τὰ μετὰ χεῖρας τεύχη ἀνήκουσιν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκλαϊκευτικῶν θεολογικῶν ἔργων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ μεγάλου καθολικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Herder, ὅστις παρ' ὄλην τὴν κατ' αὐτοῦ δυσμένειαν τοῦ χιτλικροῦ καθεστώτος, ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν, ἀκριβῶς κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, πρὸς χριστιανικὴν διαφώτισιν καὶ ἐποικοδομὴν τοῦ καθολικοῦ στοιχείου. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τεύχει ἐξετάζονται αἱ τρεῖς θεολογικαὶ λεγόμεναι ἀρεταί, ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκάστη κεχωρισμένως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Συνοπτικῶν, τοῦ Ἰωάννου, τοῦ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν βιβλίων τῆς Κ. Δ., ἐν τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει αὐτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ αἱ τρεῖς ὁμοῦ ἀπὸ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πλευρᾶς. Ἐν τέλει δὲ παρατίθενται διευκρινιστικαὶ σημειώσεις καὶ παραπομπαὶ εἰς τὰ κυριώτερα τῶν σχετικῶν βοηθημάτων τῆς βιβλιογραφίας, ὡς καὶ πίναξ τῶν χρησιμοποιουμένων χωρίων τῆς Κ. Δ. Ἡ ἐξέτασις εἰρημένων θεμελιωδῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν γίνεται ἐν συνδυασμῷ ἐμβριθείας ἐπιστημονικῆς μετὰ ζωηροῦ χριστιανικοῦ φρονήματος καὶ προσπαθείας πρὸς ἀνάδειξιν τῆς ἀξίας τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὴν τε ἀτομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τεύχει ἐξετάζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ ἐν γένει τῶν παλαιωτάτων χριστιανικῶν πηγῶν ἡ ἐξέλιξις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Σαββάτου εἰς τὴν Κυριακὴν, τὴν ἀναμνηστικὴν ἡμέραν τῆς νέας ἐν Χριστῷ δημιουργίας. Κατ' ἀρχὰς διαφωτίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μαρτυριῶν τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἡ βαθύτερα σημασία τοῦ Σαββάτου, ἔπειτα δ' ἐξετάζεται ἡ Κυριακὴ ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ βαθύτερον νόημα αὐτῆς, ὡς ἡμέρας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ ἐνώσεως, ὡς ἀπαρχῆς τῆς νέας δημιουργίας, τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ φωτός, τῆς ἀναμονῆς τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς σαββατικῆς τελειώσεως. Ἡ Κυριακὴ ἐν γένει ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐν ὄλη τῇ ἀγιότητι καὶ τῇ βαθυστοχάστῳ ὠραιότητι.

P. I. M.

Paul E. Kahle, *The Cairo Geniza*. London 1947.

Ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἔργα τῆς τελευταίας ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς, προωρισμένον τὰ σημειώση σπουδαῖον σταθμὸν ἐν τῇ Κριτικῇ τοῦ κειμένου τῆς Π. Δ. διὰ τὰς νέας ἀπόψεις, τὰς ὁποίας φέρει εἰς τὸν παντοῖον προβλημάτων τοῦ κειμένου τῆς Π. Δ., εἶναι τὸ ἀνωτέρω σημειούμενον, συγγραφεὺς τοῦ ὁποίου τυγχάνει ὁ ἄλλοτε Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Bonn, νῦν δὲ ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ διατρίβων P. Kahle. Ὁ σ. δὲν ἀνήκει εἰς τὸν στενώτερον κύκλον τῶν θεολόγων ἐπιστημόνων, διότι ἀσχολεῖται περὶ τὰς Ἀνατολικὰς γλώσσας. Εἶναι ὁμῶς πασίγνωστος εἰς τὸν θεολογικὸν κόσμον διὰ τὰς σπουδαίας αὐτοῦ ἐργασίας ἐπὶ τοῦ Μασσαριτικοῦ κειμένου, δημοσιευθείσας πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν 3ην Κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς *Biblia Hebraica*, τὸ κείμενον τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ἐπεμελήθη. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἐκ τῆς ἐκδόσεως ταύτης συλλεγεῖσα παντοία ὄλη, ἡ ἔρευνα τῶν χειρογράφων καὶ τῶν διαφόρων προβλημάτων τοῦ κειμένου ἔδωκαν εἰς τὸν συγγραφεῖα τὴν ἀφορμὴν πρὸς συγγραφὴν τοῦ ἀνωτέρω σημειούμενου ἔργου, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶναι ἀποτεθησαυρισμένα τὰ συμπεράσματα τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας τοῦ P. Kahle, σχετικῆς πρὸς τὴν γένεσιν καὶ διατήρησιν τοῦ κειμένου τῆς Π. Δ.

Τὸ ὅλον ἔργον μετὰ μακρὸν εἰσαγωγικὸν κεφάλαιον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον τῆς Π. Δ., τὸ δὲ δευτέρον εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ μεταφράσεις. Τῶν δύο τούτων μερῶν τὸ δεύτερον ἐνέχει ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην ἕνεκα τοῦ μακροῦ λόγου, ὅστις γίνεται περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', περὶ τῆς ὁποίας

ὁ συγγραφεὺς νέαν θεωρίαν διατυποῖ. Ἐνθυμοῦμαι τὸν θαλερὸν πρεσβύτερον Καθηγητὴν μεθ' οὗ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ πειστικότητος, μοῦ ἀνέπτυσσε, πρὶν ἢ ἐκτυπῶσθαι τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὰς νέας περὶ μεταφράσεως τῶν Ὁ' ἀντιλήψεις του, ὅτε κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος 1945/46 τὸν ἐπεσκεπτόμην συχνὰ εἰς τὸ ἥσυχον σπουδαστήριόν του ἐν Ὁξφόρδῃ ἐν μέσῳ βιβλίων καὶ χειρογράφων.—Ὁ σ. ὀρμᾶται καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς πασιγνώστου ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα, τῆς διαλαμβανούσης περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ', ἣν μετ' ἄλλων ἐκδέχεται γραφεῖσαν περὶ τὸ 100 π.Χ., ἐξ ἐσωτερικῶν τῆς ἐπιστολῆς λόγων ὀρμώμενος. Ἡ ἐπιστολὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἄλλο τι, κατὰ τὸν P. Kahle, ἢ καθαρὰ προπαγάνδα ὑπὲρ τῶν Ὁ', ὑπὲρ τῆς κατισχύσεως τοῦ κειμένου τῶν Ὁ'. Ἀλλὰ προπαγάνδα κἀνεὶ κανεὶς οὐχὶ ὑπὲρ ἀρχαίων κειμένων, τὰ ὅποια οὐν τῷ χρόνῳ ἀποκτοῦν ὀρισμένον κύρος καὶ ὀρισμένην θέσιν, ἀλλὰ ὑπὲρ συγχρόνων. Ἄρα, κατὰ τὸν P. Kahle, ἡ καλουμένη μετάφρασις τῶν Ὁ' πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὸ 100 π.Χ. Πρὸ ὅμως ταύτης οἱ Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς καὶ δὴ τῆς Ἀλεξανδρείας εἶχον πρὸς χρῆσιν ἄλλας μεταφράσεις τῆς Π. Δ., μαρτυρούμενας καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέου, μερικαὶ τῶν ὁποίων «ἀμελέστερον» εἶχον γίνεαι καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ ἀλλήλων θὰ διέφερον καὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου περισσότερο θὰ παρεξέκλινον. Τὸ ἄστοχον ἐν πολλοῖς τῶν μεταφράσεων τούτων καὶ αἱ διαφοραὶ αὐτῶν ἐγέννησαν παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς Ἰουδαῖοις τὴν ἀνάγκην ἐνὸς καθωρισμένου αὐθεντικοῦ κειμένου τοῦ Νόμου. Περὶ τοιούτου δὲ κειμένου, μόνον τοῦ Νόμου, ὀμιλεῖ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀριστέου, τὸ ὅποιον ἐγένετο πιθανῶς ὑπὸ ἐπιτροπῆς, καθωρισθείσης ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὸ ὑπὸ ταύτης καταρτισθὲν κείμενον, κατὰ τὸν P. Kahle, περιελάμβανε μόνον τὸν Νόμον καὶ δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ μία ἀνατεθεωρημένη μετάφρασις τοῦ Νόμου ἐκ τῶν πρὸ πολλοῦ ἐν χρῆσει ὑπαρχουσῶν μεταφράσεων. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη μετάφρασις τῶν Ὁ'. Τοῦτο εἶναι τὸ ἱστορικὸν σημεῖον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέου. Οὕτω, κατὰ τὸν P. Kahle, ἡ μετάφρασις τῶν Ὁ' εἶναι μία ἀνατεθεωρημένη μετάφρασις γενομένη κατὰ τὸ 100 π.Χ. καὶ περιέχουσα μόνον τὸν Νόμον, ἥτοι τὸ αὐθεντικὸν κείμενον τῆς Ἰουδ. κοινότητος Ἀλεξανδρείας. Ὑπὲρ τῆς τοιαύτης μεταφράσεως ἀγωνίζεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀριστέου κατὰ τῶν λοιπῶν πρὸ πολλοῦ ἐν χρῆσει ὑπαρχουσῶν μεταφράσεων, αἵτινες ἦσαν ἀπὸ μακροῦ γνωσταί. Ὅπως κάθε κείμενον, οὕτω καὶ τὸ τῶν Ὁ' διὰ νὰ ἐπιβληθῆ καὶ ἐπικρατήσῃ εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἐξωτερικῆς ἐνισχύσεως—ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀριστέου, ἡ ὄλος θρύλος περὶ τῆς θαυμαστῆς γενέσεως τῶν Ὁ',—καὶ χρόνου ὀπωσδὴποτε μακροῦ. Οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸν σ. οὐδέποτε ἀπέκτησαν μίαν αὐθεντικὴν ὀπωσδὴποτε μετάφρασιν ὀλοκληροῦ τῆς Π. Δ., ἀλλὰ μόνον τοῦ Νόμου, δι' ὃν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον εἶχον. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κ. Δ. ἐφέροντο πολλὰ Ἑλληνικὰ μεταφράσεις τῆς Π. Δ., ὡς δεικνύει ἡ ἐξέτασις τῶν ὑπὸ τῆς Κ. Δ. χρησιμοποιουμένων χωρίων ἐκ τῆς Π. Δ.—Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἰεροσολῆμ 70 μ.Χ., τῇ βοηθείᾳ χειρογράφων διασωθέντων ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἰεροσολύμων ἐκωδικοποιήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ β' αἰ. μ.Χ. τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, ἡ μορφή τοῦ ὁποίου ἐπεκράτησε. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρχαία μετάφρασις τῶν Ὁ' (Νόμου) ἀπέκλινεν ἐν πολλοῖς ἀπὸ τοῦ τυποποιηθέντος πλέον Ἑβραϊκοῦ, αὕτη μὲν ἤρχισε νὰ χαρακτηρίζηται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὡς ἔργον τοῦ Διαβόλου, ἀνάγκη δὲ νέων μεταφράσεων Ἑλληνικῶν προέκυψεν. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης προέκυψαν αἱ μεταφράσεις τοῦ Συμμάχου καὶ τοῦ Ἀκύλα, ἐνῶ τὴν τοῦ Θεοδοτίωνος ὁ P. Kahle θεωρεῖ ὡς μίαν ἀναθεώρησιν τῶν Ὁ', προσηρμοσμένην πρὸς τὴν μορφήν τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου.—Ἡ Ἐκκλησία ἐπιθυμοῦσα νὰ ἔχη αὐθεντικὸν Ἑλληνικὸν κείμενον παρέλαβε, ὡς ἦτο ἐπόμενον,

τὴν ἀρχαίαν μετάφρασιν τῶν Ο' διὰ τὴν Πεντάτευχον, ἀναθεωρήσασα· αὐτὴν, κατὰ τὸν Kahle. Διὰ δὲ τὰ λοιπὰ βιβλία τῆς Π. Δ. ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε κατὰ τὸν β' αἰ. μίαν τῶν λοιπῶν ἐν χρήσει φερομένων μεταφράσεων, ἐκτείνασα τὴν ὀνομασίαν τῶν Ο' ἐφ' ὀλοκλήρου πλέον τῆς Π. Δ. Οὕτω τῶν μὲν Ἰουδαίων σὺν τῷ χρόνῳ ἀποβαλόντων κάθε ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν, τῆς δὲ Ἐκκλησίας παραδεχθείσης ὠρισμένον τύπον μεταφράσεως, αἱ μὲν λοιπαὶ μεταφράσεις ἐτέθησαν εἰς ἀχρησίαν καὶ ἀφάνειαν, ἡ δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας προκριθεῖσα διεδίδετο μόνον διὰ χριστιανικῶν χειρῶν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, κατὰ τὸν P. Kahle, ὅτι ὅλα τὰ διασωθέντα χειρόγραφα τῶν Ο' προέρχονται ἐκ χριστιανικῶν χειρῶν, πλὴν ἐλαχίστων στίχων τοῦ Δευτερονομίου, προερχομένων ἐξ Ἰουδαϊκῶν χειρῶν. Θέτων ἔπειτα τὸ πρόβλημα ὁ σ. ἂν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν προχριστιανικὴν μορφήν τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' φθάνει εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν δεδομένων εἶναι ἀδύνατον τὸ τοιοῦτον.—Αὕτη ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς εἶναι ἡ περὶ τῶν Ο' ἄποψις τοῦ Kahle, ἣν ἐπανάλαβε συντόμως καὶ εἰς μίαν πρόσφατον νεωτέραν μικρὰν αὐτοῦ ἐργασίαν (Die Septuaginta-Prinzipielle Erwägungen)

Ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ὅλης ταύτης θεωρίας παρατηρεῖ τις εὐχερῶς τοὺς νέους εὐρεῖς ὀρίζοντας ἐν τῇ ἐρεύῃ τῶν Ο', οὓς διαγράφει ἡ ἔξοχος αὕτη ἐργασία τοῦ P. Kahle. Πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας χαράττει ὁ σ., θὰ κινηθῇ ταχέως, νομίζω, ἡ ἔρευνα τῶν Ο', διότι ἐκεῖ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναζητηθοῦν αἱ ὀρθαὶ λύσεις τῶν τεραστίων προβλημάτων, τὰ ὁποία παρουσιάζει τὸ κείμενον τῶν Ο'. Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι οὐδὲν τῶν ἀρχαίων κειμένων παρουσιάζει τόσα προβλήματα δυσεπίλυτα, ὅσα τὸ κείμενον τῶν Ο'. Πρέπει δὲ νὰ προηγηθῇ ἡ λύσις τούτων, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ γίνῃ χρῆσις τοῦ κειμένου τῶν Ο' ἐν τῇ κριτικῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀξία, καὶ διαγνωσθῇ ἡ ὅλη ἐξέλιξις αὐτοῦ. Μίαν κολοσσιαίαν ὠθησιν πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων δίδει ἡ προκειμένη ἐργασία τοῦ P. Kahle, ἣτις εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα ἐπιστημονικὰ ἔργα τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων. Κάθε σελίς μὲ τὸ συγκεντρωτικὸν τῆς ἐκθέσεως, μὲ τὴν δξύνουαν, μεθ' ἧς ἀντικρῶνται τὰ προβλήματα, μὲ τὴν εὐρύτητα τῆς σκέψεως καὶ μὲ τὴν πολυετῆ πείραν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων κειμένων λύει πλῆθος προβλημάτων, διανοίγει νέους ὀρίζοντας, θέτει νέα προβλήματα, ὥστε τὸ ὅλον βιβλίον ν' ἀποτελῇ τὴν βᾶσιν καὶ τὴν ἀφετηρίαν πρὸς γόνιμον ἐργασίαν. Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες χαιρετίζομεν μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν τὸ βιβλίον τοῦτο διὰ τὸ τμῆμα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τοὺς Ο', τὸ σπουδαῖον τοῦτο μνημεῖον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

B. ΒΕΛΛΑΣ

B. Βέλλα, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μιχαῖας—Ἰωήλ Ὁβδίου. Ἀθήναι 1948.

Εἰς βραγὺ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀμῶς καὶ Ὡσηέ, περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψα εἰς προηγούμενον σημεῖωμα, ὁ κ. Β. Βέλλας μᾶς ἐδῶρθε τὴν ἐρμηνεῖαν τριῶν ἀκόμη προφητῶν, τῶν Μιχαῖας, Ἰωήλ, καὶ Ὁβδίου. Καὶ εἰς τὸν τόμον τοῦτον ὁ συγγραφεὺς ἐφαρμόζει τὰς αὐτὰς μεθόδους καὶ μετέρχεται τὰς αὐτὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας ἐφήρμοσε καὶ εἰς τοὺς δύο προηγούμενους τόμους. Καὶ ἐδῶ παρατηρεῖ τις τὴν γενομένην ὥραϊαν καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν ἐν τῇ λύσει τῶν διαφόρων προβλημάτων. Ἀνάγλυφοι καὶ ὥραϊα ἐπεξεργασμένοι προβάλλουν αἱ μορφαὶ τῶν προφητῶν εἰς τὰς εἰσαγωγικὰς σελίδας καὶ ἰδιαιτέρα προσπάθεια ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ καταβάλλεται, ὥστε καὶ τὸ δυσκολώτερον κείμενον νὰ διαφωτισθῇ καὶ ἐρμηνευθῇ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Ὅλα τὰ νεώτερα προβλήματα καὶ ὅλαι αἱ δοθεῖσαι λύσεις ἀνακρίνονται, ὥστε καὶ ὁ μὴ εἰδικός, διεξερχόμενος τὰς σελίδας, λαμβάνει γνῶσιν οὐ μόνον τῶν προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν διδομένων ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης λύσεων.

x.

Paul Häberlin, Ethik im Grúndriss, Zürich.

Ὁ Paul Häberlin εἶνε γνωστὸς διὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀρίστας ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ἐργασίας, οἷαι: «Der Mensch», eine philosophische Anthropologie, ἔργον δημοσιευθὲν, ἐν τισι μετηλλαγμένον, καὶ γαλλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Anthropologie philosophique*», «*Naturphilosophische Betrachtungen*», «*Minderwertigkeitsgeföhle*», «*Der Mensch*» (Ἰδίᾳ: was soll ich tun? was darf ich hoffen?).

Εἶνε ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Paul Häberlin ζητεῖ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν Ἠθικὴν, τ. ἔ. τὴν φιλοσοφικὴν Ἠθικὴν, ὡς ταύτωσημον πρὸς τὴν Χριστιανικὴν (σελ. 101 καὶ 9), καὶ ἐξ ἄλλου πάλιν τὸν Θεὸν τῆς Φιλοσοφίας ταύτωσημον πρὸς τὸν Θεὸν τῆς πίστεως (σελ. 100, λίαν χαρακτηριστικῶς λέγει: «*wenn in Zusammenhang philosophischer Ethik von Gott die Rede ist, so kaun dies nür im Namen des Glaubens, und zwar des religiösen Glaubens, geschehen. Es gibt keinen «philosophischen» Gott*»). Καὶ ἐν γένει ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν ποικίλων ἠθικῶν ζητημάτων τονίζει οὗτος, ὅτι οὐδαμῶς ἀφίσταται τῶν ἀρχῶν καὶ προϋποθέσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ εἰδικώτερον τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς (ὅρα κυρίως: «*Brief an einen Theologen*», ἐνθα οὗτος ὑπεραμύνεται, καὶ δὴ μετὰ φανατισμοῦ, τῆς «Ἠθικῆς» αὐτοῦ, ὡς ἐχούσης ὡς κέντρον τὸν Θεὸν τῆς «Θρησκευτικῆς» Πίστεως καὶ οὐχὶ «φιλοσοφικόν» τινα Θεόν).

Ὁ φιλόσοφος, ἀναπτύσσει «σύστημα» Ἠθικῆς, ἐν ᾧ ἐρευνᾷ μετὰ ἐξαιρέτου, τῷ ὄντι, σαφηνεῖας τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς Ἠθικῆς, ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται σήμερον ἐν τῇ ἐρευνῇ, ὁρμάται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς «*αιωνίας τελειώσεως*» (*ewige Vollendung*) τῶν ὄντων καὶ γιγνομένων, ἐκ ταύτης δέ, ὡς ἀπὸ θεμελιώδους βάσεως, ἐφ' ἧς εἶνε ἠκοδομημένον τὸ ὅλον αὐτοῦ σύστημα, ἀνελίσσει ἐν αὐστηρᾷ λογικῇ ἀλληλουχίᾳ τὰ καθ' ἕκαστον προβλήματα τῆς ὑπάρξεως, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, τῆς πίστεως, τῆς θρησκευτικότητος, τῆς ἀγάπης, τῆς κοινωνίας, τῆς θρησκευτικῆς κοινωνίας, τῆς σχέσεώς τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ καθ' ἑξῆς.

Ἡ ἀρχὴ τῆς «αιωνίας τελειώσεως», ἣτις οὐδαμῶς ταυτίζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς «τελειότητος» (*Vollkommenheit*), σημαίνει, κατὰ τὸν Häberlin, ὅτι οὐδεμία μορφή τῶν ὄντων καὶ γιγνομένων, ἐν συνόλῳ λαμβανόμενα, εἶνε ἀνωτέρα ἐτέρας τινός. Πάν ὅ,τι «γίνεται» εἶνε μὲν «νέον» καὶ «ἄλλο» τι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διάφορον ἐν τῇ «τελειώσει». Εἶνε τοῦτο, κυρίως εἰπεῖν, «ἐτέρα» τις μορφή τῆς τελειώσεως. Τὸ «γίνεσθαι» οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ «κίνησις» ἀπὸ τελειώσεως εἰς τελειώσιν (*von Vollendung zu Vollendung*). Καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατὶ δὲν ὑπάρχει «σκοπός» τις ἢ *τελικός* καθόλου σκοπός (*Endzweck*). Ἐκάστη «κατάστασις» (*Zustand*) εἶνε ἐν ἑαυτῇ καὶ δι' ἑαυτῆς τετελειωμένη, πεπληρωμένη. Ὁ μόνος σκοπὸς καὶ ἡ μόνη ἔννοια τῆς ζωῆς εἶνε *αὐτὴ αὐτῇ ἢ ζωῇ*, νοουμένη ὡς «κίνησις» ἀπὸ μορφῆς τινος εἰς νέαν τινὰ μορφήν, ὡς «ἀτελευτήτος τελειώσις» (*unaufhörliche Vollendung*) Ἡ *Vollendung* δημιουργεῖ αἰεὶ νέον τι, ὅπερ ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ νέα τις μορφή τῆς μίας καὶ αἰωνίας *Vollendung*. Καὶ αὕτη εἶνε ἡ μόνη ἀληθῆς «πρόοδος», ἣτις, τῷ ὄντι, συντελεῖται. Δὲν ὑπάρχει «τελειοποίησις», ὅπως ἐπ' ἴσης δὲν ὑπάρχει «πτώσεις» ἐκ τῆς τελειότητος εἰς τὸ ἀτελές. Καὶ τοῦτο, διότι πᾶν τὸ ἀτελές δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν νὰ γείνη τέλειον, καὶ ἀντιστρόφως, πᾶν ὅ,τι εἶνε τέλειον δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν δυνατότητα ν' ἀποβῇ ἀτελές. Ἡ περὶ «πτώσεως» τῶν πρωτοπλάστων Βιβλικῆ διήγησις δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ, κατὰ τὸν Häberlin, ὡς πτώσις ἐξ ἀρχεγόνου τινός τελειότητος, δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ τελειότης οὐδαμῶς φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν δυνατότητα μεταλλαγῆς εἰς τὸ ἀτελές. Ἀπὸ τῆς θείας σκοπιᾶς, οὕτως εἰπεῖν, ἡ δημιουργία εἶνε τετελειωμένη. Πάν ὅ,τι νῦν γίνεταί ἐν τῇ δημιουργίᾳ, γίνεταί *aus vollendeter Schöpfung*. Ὁ «μῦθος» τῆς πτώσεως δὲν δηλοῖ τί ἐγένετο *ποτε*, ἀλλὰ τίς εἶνε ἢ *παροῦσα* κατάστασις τῶν ὄντων. Οἱ «μῦθοι» οὐδέποτε «ἐρμηνεύουσι», ἀλλὰ πάντοτε «διασαφηνίζουσι» αἰωνίας «πραγματικότητας». Ἡ περὶ πτώσεως διήγησις καταδεικνύει τίς εἶνε ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ αἰωνιότητι. Ἀεῖποτε ὑπάρχει ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία νὰ γείνη Θεός, ἡ ἐπιθυμία «τοῦ γινώσκειν ἀγαθὸν καὶ πονηρόν», δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος αἰεῖποτε πειράται νὰ θέσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑποκειμενικὴν κρίσιν ἐν τῇ θέσει τῆς Θείας κρίσεως. Καὶ οὕτω ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε θὰ παύσῃ ἔχων ἐν ἑαυτῷ συνειδητὴν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολεσθέντος Παράδεισου.

Ὁ Häberlin, εἰσηγούμενος ἐν τῷ ἠθικῷ αὐτοῦ συστήματι τὴν ἐπικίνδυνον

νον ἀρχὴν τῆς «τελειώσεως», πιστεύει, προφανῶς, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου λύει τὸ φιλοσοφικῶς ἄλυτον πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ, ἐν ᾧ κατ' οὐσίαν ἀπλῶς μόνον παρακάμπτει τὰς δυσχερείας, ἀνατρέχων εἰς πεδία *θεωρητικῶν* ἀναζητήσεων καὶ ἐγκαταλείπων οὕτω τὴν ὠμὴν *πραγματικότητα*. Τὸ κακὸν *ὑπάρχει*, ἢ δὲ ἀρχὴ τῆς *Vollendung* δὲν δύναται νὰ τὸ ἐξαλείψῃ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Θεωρητικαὶ ἀναζητήσεις, ἐξερχόμεναι τῶν ὁρίων τῆς «πραγματικότητος», εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσι, μᾶλλον δὲ γίνονται αὐτὰι πρόξενον συγχύσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ θεωρία τοῦ Hāberlin, καθ' ἣν τὸ «*ἀτελές*» δὲν δύναται νὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ «*τέλειου*», καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου ἐκεῖνο εἶνε φύσει κακόν, ὡς ἀτελές, οὐδαμῶς εὐσταθεῖ. Καὶ ἡ σύγχυσις προέρχεται ἐκ τῆς συνδέσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς δημιουργίας. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ ἐμφανίζεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς μέρος τοῦ προβλήματος τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ σοβαρὰ τὸ ζητήματός ἐξέτασις καταδεικνύει, ὅτι τὸ πῶγμα δὲν ἔχει οὕτω. Ἀμφότερα τὰ προβλήματα ταῦτα εἶνε ἀπολύτως κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ δημιουργικὴ δύναμις, ὡς τοιαύτη, εἶνε καλὴ, οὐδέποτε κακὴ, καὶ πᾶν τὸ δεδημιουργημένον, ὡς τοιοῦτον, ὀφείλει νὰ ᾖναι καλόν. Τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας θέτει τὸ πρόβλημα πῶς καὶ ἐν τίνι ἐννοίᾳ *δύναται* τις, λογικῶς, νὰ δι' ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ αἰωνία καὶ τελεία ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐδημιούργησε κόσμον αἰεὶ ἐξελισσόμενον, πεπερασμένον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν, ἀτελεῖ, οὐχὶ ὅμως, ὡς ἐκ τούτου, κακόν. Ἡ *δικαιοσύνη*, φέρ' εἰπεῖν, εἶνε «*ἀτελὲς ἀγαθόν*» ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν *ἀγάπην*, ἥτις εἶνε «*τέλειον*» ἀγαθόν. Ἦθελεν εἶναι ὅμως παράλογον νὰ δι' ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ἡ πρώτη εἶνε *κακόν τι*, διότι τυγχάνει οὕσα «*ἀτελὲς ἀγαθόν*» ἐν τῇ κλίμακι τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο δύναται νὰ ἀναζητηθῇ ἐν τῷ θείῳ *αὐτοπεριορισμῷ*. Ἀλλὰ τοιαύτη τις ἀπάντησις δὲν ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ. Διότι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, οὕσα κεχωρισμένη ἀπολύτως τῆς ἀτελείας τοῦ κόσμου, δέον νὰ ἀναζητηθῇ ἐν τῇ *ἐνεργείᾳ* πρὸς ἐπιτέλεσιν πράξεως τινος. Ἡ φύσις τοῦ κακοῦ οὐδέποτε εἶνε δημιουργικὴ, πάντοτε ὅμως εἶνε αὐτὴ ἱκανὴ νὰ καταστρέφῃ καὶ διαφθείρῃ τὸ δεδημιουργημένον καὶ εἰσέτι ἀτελὲς ἀγαθόν. Οὕτω γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ, θεωρητικῶς ἐξεταζόμενον, ἐμφανίζεται ὅλως κεχωρισμένον τὸν προβλήματος τῆς δημιουργίας. Ἀπὸ χριστιανικῆς ἐπόψεως, τὸ βασικόν σφάλμα ἀνήκει εἰς τὸν *Μονισμόν*, καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς μορφάς, ὅστις, περιορίζων τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων προβλημάτων, ἀπορρίπτει τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν περὶ δημιουργίας καὶ ἀπολυτώσεως. Ἡ σύγχυσις αὐτῆ τῶν ἰδεῶν ἔχει τὴν ρίζαν τῆς ἐν τῇ ταυτίσει τοῦ κακοῦ, ἐν τῇ οὐσιώδει τούτου φύσει, μετὰ τῆς ἀτελείας, ἥτις ἀνήκει ἀναγκαιῶς εἰς πάντα τὰ πεπερασμένα ὄντα, ἅτινα, ὡς τοιαῦτα μεταβάλλονται καὶ ἀλλοιοῦνται. Τιθεμένης τῆς ταυτότητος ταύτης, ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πεπερασμένων ὄντων ἐκλαμβάνονται ἀπλῶς ὡς διάφοροι μορφαὶ ἑνός καὶ τοῦ αὐτοῦ προβλήματος.

Ἄ. Γ. ΜΠΑ-ΓΡΑΚΤΑΡΗΣ

Ἀγωνίου Γρηγορίου Βουτσίνου, Κομμουνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς. Ἀθῆναι 1946.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ συγγραφεύς, ὅστις τυγχάνει σήμερον παπικὸς ἐπίσκοπος Κερκυρας (πρώην Σόρου), ἀσχολεῖται περὶ τὸ μάλιστα φλέγον σήμερον ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ Κομμουνισμοῦ πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, ἐν μὲν τῷ α' τῶν ὁποίων ἐξετάζεται *τί δύναται ὁ Κομμουνισμὸς* ἀπὸ ἱστορικῆς, ἰδεολογικῆς καὶ ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως (σελ. 7-33), ἐν δὲ τῷ β' ἐξετάζεται *τί ἀξίζει ὁ Κομμουνισμὸς*, δηλ. ἀσκεῖται κριτικὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐξεταζόμενου ἰδιαίτερώς ἐνταῦθα ἐν τῇ πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀντιθέσει αὐτοῦ (σ. 37-83), ἐν τῷ γ' μέρει ἀναπτύσσεται ὁ *κοινωνικὸς χριστιανισμὸς* καὶ δι' ὑπὸ τὴν μορφήν, ἣν ἔχει λάβει ἐν τῇ ῥωμαιοκαθολικῇ ἐκκλησίᾳ (σ. 84-156) καὶ τέλος, οἰονεὶ ὡς ἐν παραρτήματι, παρατίθενται *ἑπτὰ μελέται* περὶ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, περὶ ἰσότητος καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης (σ. 187-203), μεθ' ὅ ἐπακολουθεῖ ὁ ἐπίλογος (205-209). Ἡ ἐξέτασις τῶν πραγμάτων γίνεται μετὰ γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ πολλῆς δριμύτητος, καὶ πάντοτε δὲ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κοινωνικῶν ἐγκυκλίων Λέοντος τοῦ ΙΓ', Πίου τοῦ ΙΑ' καὶ Πίου τοῦ ΙΒ'.

Π. Ι. Μ.